

ISSN 0350-185x

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVI

*У СПОМЕН НА АКАДЕМИКА
ИРЕНУ ГРИЦКАТ*

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк,
др Милка Ивић, др Лили Лашкова, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Предраг Пипер, др Слободан Ремейић, др Андреј Н. Собољев,
др Живојин Сјанојчић, др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска,
др Драго Ђујић, др Виктор Фридман*

Главни уредник:

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2010

МИЛКА ИВИЋ

Српска академија наука и уметности

КВАЛИФИКАТИВНА УЛОГА ГЕНИТИВНЕ ИМЕНИЧКЕ ФОРМЕ С ПРЕДЛОГОМ *од*

У раду се анализирају различите форме и значења генитива са предлогом *од* у ситуацијама када те конструкције имају квалификативну улогу и скреће се пажња на потребу да се оне подробно проуче.

Кључне речи: српски језик, синтакса, генитив, предлог *од*, квалификативност.

Једна од свима нам добро познатих исказних могућности говорних представника стандардног српског језика јесте коришћење генитивне конструкције са *од* у квалификативне сврхе. Примери које ћу сада навести меродавно сведоче собом да је уместо квалификативног генитива с предлогом *од* могуће изговорити одговарајући придевски квалификатор: *стoдoдишњa бaбa* поред *бaбa од стoдo гoдинa*; *мeрмeрнa њлoчa* поред *њлoчa од мeрмeрa* и сл.

Постоје придеви који су, својом лексичком семантиком, предоређени за обављање улоге квалификатора – уп. *црвeн, зрeо, висoк, гвoздeн* и сл. Њихово квалификаторско понашање у конверзационим контекстима редовно је могуће идентификовати исказом: „са оним квалификаторским својством које именује собом искоришћена придевска лексема“.

Ствари стоје сасвим другачије кад су у питању генитивне конструкције са *од*.

Ту, наиме, генитивом са *од* оформљена именичка лексема може, додуше, бити такве обавештајне садржине да се у њу укључу-

је и податак о квалификовању, али је он доследно секундарног карактера јер примарну информативну функцију оличава собом свест о чињеници да се у најнепосреднијем видокругу спознајне пажње налази или податак о томе одакле нешто потиче (уп. *тираџ од шећера* и сл.), или податак о томе од чега је нешто сачињено (уп. *брашно од кукуруза* и сл.).

Истраживање које тек треба детаљно обавити тиче се разлике која постоји међу именицама у погледу тога која од њих данас, у стандардном српском језику XXI века, може, а која не може да се трансформише у придевом отелотворену лексичку датост.

Овом приликом изложићемо, тек примера ради, неколико појава које се егземпларно укључују у ту проблематику.

Кесе у којима људи носе кућама купљене намирнице могу бити направљене од платна или од хартије. Ако је кеса направљена од платна, можемо рећи за њу не само *кеса од њлајина* већ и *њлајинена кеса*. Ако је, међутим, хартија коришћени материјал за њено прављење, доступна нам је искључиво исказна датост *кеса од харџије*, одговарајућег придевског образовања ту нема.

Купине су извор витамина, па их људи и радо и често уносе у себе на различите начине. Од њих праве и својеврсно вино, помињући га као *вино од кујина* или као *кујиново вино*.

Чорбу начињену од кромпира многи називају *кромџир чорбом*, а торту филовану чоколадом *чоколадном џорџом*. На одговарајућем одредничком месту у Речнику 2007 помиње се *чоколадна џорџа*. Тај израз за актуелног представника стандардног српског језика може значити, зависно од дате ситуације, или 'торта са филлом од чоколаде' или 'торта која је преливена чоколадом'.

У Речнику 2007, под одредницом *шума*, добијамо обавештења о томе са каквом се све биљном датосћу која носи то име сусрећемо у природи; некада смо, на пример, у *четинарској*, некада у *храсћовој*, а некада у *лисћојадној шуми*. Од наведених трију синтагми она отелотворена као *храсћова шума* информативно је максимално прозирна – открива нам само ту чињеницу да шуму сачињавају храстови. Са четинарима ствар је већ сложенија будући да у четинаре спадају не само „јеле“ већ и „борови“ итд. А најтеже је погодити какво дрвеће сачињава *лисћојадну* шуму, о којој, на пример, разговара двоје нама непознатих људи. Јер – зар је мали

број представника појмовне категорије „дрво“ чија је релевантна одлика „листопадност“? Није!

Уверена сам да ће упуштање у проблематику коју овим чланком уводимо под рефлектор посебне истраживачке пажње бити допринето да се на видело изнесу разни граматички детаљи који собом умногоме разоткривају какав је граматички лик стандардног српског језика у XXI веку.

Циљирана лијерајџура

Речник 2007: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

Summary

Milka Ivić

THE QUALIFYING ROLE OF THE GENITIVE NOMINAL
FORM WITH *OD*

The authoress analyses different forms and meanings of the genitive nominal form with *od* in situations when it performs a qualifying role, and calls attention to some urgent problems which is necessary to solve as soon as possible.